

10 YIL SONRA DEDE KORKUT OĞUZNAMELERİ VE NOTLAR

Looking Back over a Decade of Dede Korkut Oğuznameleri and Notlar

Yeliz ÖZAY*

Öz

Semih Tezcan ve Hendrik Boeschoten'in hazırladıkları, 2001 yılında Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan Dede Korkut Oğuznameleri (316 s.) ile yine aynı yıl, aynı yayınevinden çıkan Semih Tezcan'ın hazırladığı Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar (424 s.) adlı kitaplar üzerine yirmi üç kitap tanıtım ya da kitap eleştiri yazısı çıkmıştır. Türkiye'de yayınlanmış bir çalışma üzerine altısı uluslararası dergilerde olmak üzere bu kadar çok yazı yayınlanması öncelikle çalışmanın önemini ve ciddiyetini gösterir, bunun yanında bu yeni çalışma birçok araştırmacının dikkatini çekecek ve üzerinde yorum yapmasına teşvik edecek yeni bazı kapılar açmış olmalıdır. Bu yazıda, bu yeniliklerin neler olduğu, dokuz yıl içerisinde bu çalışmaların nasıl tepkiler aldığı, ilk kez bu çalışmalarda önerilen çözümlerin hangilerinin sorgulanmadan onaylandığı ve hangi çözümlerin eleştirildiği tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Dede Korkut Oğuznameleri, Notlar, eleştiri yazıları, çözüm ve okuma önerileri.

ABSTRACT

There are more than twenty book reviews published on Dede Korkut Oğuznameleri (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001) edited by Semih Tezcan and Hendrik Boeschoten, and Semih Tezcan's companion volume Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001). The number of the reviews with the fact that six of them were published in international periodicals shows that this new addition and the companion volume of notes have advanced this study field considerably by raising a noteworthy attention to the subject and leading a new and lively discussion ground. In this paper, the responses given to the new proposed readings and the new solution suggestions of these works in nine years will be evaluated.

Key Words

Dede Korkut Oğuznameleri, Notlar, book reviews, proposed readings, responses.

Doğu edebiyatlarına merak sarmış bir Alman diplomatı olan Heinrich Friedrich von Diez'in (1751-1817) Dede Korkut Kitabı'nın içindeki Tepegöz hikâyesini bulup bunun önemini kavrayarak bilim dünyasına tanıtmış (1815) bu yana iki yüzyıl geçti. Diez'in ve sonra başka Batılı bilim adamlarının bu hikâyeye, dolayısıyla Dede Korkut Kitabı'na olan dikkatinin sebebi neydi? Bu sorunun yanıtını Semih Tezcan'ın *Cumhuriyet Kitap*'taki söyleşisinde buluyoruz: "Kuşkusuz onun [Diez'in] Tepegöz hikâyesini seçmesi bir rastlantı değildi. O dönemde, (18. yüzyıl sonu, 19. yüzyıl başları) Avrupalı okumuşlar, Eski Yunan'ı çok iyi bilirdi. Diez, Homeros'un *Odyssea*'sında geçen Polyphemus (Polifem) hikâyesini

bilmekteydi; onun için önemli olan Dede Korkut Kitabı'ndaki Tepegöz boyu ile bu hikâyenin ilişkisini ortaya koymaktı. Dede Korkut Kitabı'ndan bir Batı diline ilk olarak bu hikâyenin çevrilmiş olması, Avrupa bilim ve edebiyat dünyasında bu yapıt üzerine ilgi uyandırmıştı" (sayı 589, s.4).

Bu durumda, Dede Korkut Kitabı'nın içinde Tepegöz boyu olmasaydı belki de Diez'in Oğuznamelerle ilgili bu uğraşı böyle bir ses getirmeyecek, hatta zamanla unutulup gidecekti. O halde bugün Türkiye'de ve uluslararası düzlemde, çeşitli bilim alanlarında kendisine haklı ve ayrıcalıklı bir yer edinmiş olan Dede Korkut Oğuznameleri adına Homeros'a ve Homeros çalış-

* Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü Araştırma Görevlisi
yozay@gazi.edu.tr

malarına teşekkür etmek gerekir. Belki de bu ilişkinin farkında olduğu için Robert Dankoff bu iki çalışma alanı ile ilgili bir karşılaştırma yapma ihtiyacı duymuştur: “Bazı alanların –diyelim ki Homeros çalışmalarının– beş yüz yıldır yüzlerce araştırmacının verilerini içeren ve birikerek zenginleşen bir geleneği vardır, Dede Korkut destanı içinse yaklaşık elli yıldan fazla bir süredir sadece bir avuç araştırmacının metne ciddi bir dikkati vardır” (24). Dankoff’un bu cümleleri yazmasının üzerinden yaklaşık on yıl geçti, değerli Türkolog, Dede Korkut çalışmalarının önünde daha uzun bir yol olduğuna dikkat çekerken yepyeni bir bilimsel çalışmayla karşılaşmış olmanın heyecanını yansıtır yorumlarına. Bu yeni çalışma Semih Tezcan ve Hendrik Boeschoten’in hazırladıkları, 2001 yılında Yapı Kredi Yayınları’ndan çıkan *Dede Korkut Oğuznameleri* (316 s.) ile yine aynı yıl, aynı yayınevinden çıkan Semih Tezcan’ın *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar* (424 s.) adlı kitabıdır.

Kitapların yayınlanmasından bir yıl sonra Mark Kirchner, eleştiri yazısında “2001 yılının Türkoloji çalışmalarının en önemli olaylarından biri hiç kuşkusuz Tezcan ve Boeschoten’in *Dede Korkut Oğuznameleri* adlı yapıtları ve buna ek olarak yayınlanmış *Notlar* cildi olmalıdır” (300) der. *Dede Korkut Oğuznameleri* ve *Notlar* yayımlandıktan sonraki dört yıl içerisinde bu yayınlarla ilgili yirmi üç¹ kitap tanıtım ya da kitap eleştiri yazısı çıkmıştır. Türkiye’de yayınlanmış bir çalışma üzerine altısı uluslararası dergilerde olmak üzere bu kadar çok yazı yayınlanması öncelikle çalışmanın önemini ve ciddiyetini gösterir, bunun yanında bu yeni çalışma birçok araştırmacının dikkatini çekecek ve üzerinde yorum yapmasını teşvik edecek yeni bazı kapılar açmış olmalıdır. *Dede Korkut Oğuznameleri*’nin ve *Notlar*’ın gerçekten de bu alandaki çalışmalara farklı ufuk-

lar açabilecek önemde yeni bir yöntemi ve yepyeni önerileri vardır. Bu yazıda bu yeniliklerin neler olduğu, dokuz yıl içerisinde bu çalışmaların nasıl tepkiler aldığı, ilk kez bu çalışmalarda önerilen çözümlerin hangilerinin sorgulanmadan onaylandığı ve hangi çözümlerin eleştirildiği tartışmaya açılacaktır.

Kaynakçada yazarları ve başlıkları verilmiş olan yazarların yazarlarının hemen hepsi Semih Tezcan ve Hendrik Boeschoten’in *Dede Korkut Oğuznameleri* adlı yayınlarının önceki çalışmalardan ayrılan en önemli özelliğinin kıtapta Dresden ve Vatikan yazmalarına ayrı ayrı ve baştan sona yer vermeleri olduğu konusunda birleşiyorlar. Araştırmacılar, Tezcan ve Boeschoten’in bu yaklaşımının daha doğru olduğunu kabul ediyorlar. Hasan Özdemir’e göre “kitapta yazarlar[ın], Dede Korkut Oğuznamelerinin yazıya aktarılmış ya da “derlenmiş” folklorik ürünler olduğu varsayımından hareketle yazma nüshadaki metinleri ayrı ayrı yayımlama[sıyla] önceki metin yayınlarında eserin temel niteliğine uygun olmayan bir yanlış teşhis edilmiş ve düzeltilmiştir” (275). Mutsumi Sugahara’ya göre de bu yayının en önemli özelliği yayını hazırlayanların iki yazma arasındaki farkları önemseyerek iki metni ayrı ayrı göstermesidir. Yazısında, yazmaların özelliklerine değinip Dresden yazmasını tam yazma, Vatikan yazmasını ise eksik bir yazma olarak kabul etmenin doğru olmayacağını vurgulayan Sugahara, iki yazmanın başlangıç bölümleri karşılaştırıldığında kıtapta Dresden yazması metnine arada sırada Vatikan yazmasının biçimlerinin karıştığına dikkat çeker. Tezcan ve Boeschoten’in Dresden yazmasının metnini verirken kimi yerlerde Vatikan yazmasındaki biçimlere göre metni onardıkları doğrudur, ancak yazarlar yaptıkları onarma, düzeltme ya da ekleme işlemlerini kıtapta tek tek bilimsel bir yöntemle

göstermişlerdir, dolayısıyla metinler aslında bu yöntemle otantikliklerini korumaktadır. Robert Dankoff da bu konuda “önceki yayınlarda, mevcut iki yazmaya sanki orijinal metnin eşit tanıklarıymış gibi yaklaşıp bu iki yazmanın karışımından yapay metinlerin ortaya çıkarılmış olduğunu” değinir (24).

Bunun yanında Dankoff, iki yazma metninin yan yana yani karşılıklı sayfa veya sütunlarda basılmasının karşılaştırmalı okuma için büyük kolaylık sağlayabileceğine, ancak yazarların bu fırsatı yakalayamadığına değinir. Dankoff’a göre Dede Korkut’un ideal yayını için her iki metnin de girişleri ve ortak epizotlarıyla yan yana basılması gerekir (24). Mark Kirchner de iki metnin karşılıklı sayfalarda verilmesinin daha doğru olacağını belirtir (300). Bunun yanında Mutsumi Sugahara ve Hayati Develi’ye göre metin ve notlar iki ayrı kitap yerine bir yayının iki bölümü olarak yayınlanabilirdi. Dankoff ve Kirchner’in önerileri karşılaştırmalı okuma yapmak isteyen araştırmacılar için kuşkusuz oldukça faydalı ve kolaylık sağlayacak bir yöntemdir, her iki çalışmanın büyük bir kitap olarak birarada basılması da çalışmanın bütünlüğü açısından önemli kabul edilebilir. Ne var ki şu haliyle bile genel okurdan ziyade uzmanları gözetdiği için nadir de olsa eleştiri alan *Dede Korkut Oğuznameleri* böyle bir yöntemle okunmaktan ziyade incelenmeye yönelik akademik bir kitap olur ve sadece uzmanların dikkatini çekerdi. Oysa *Dede Korkut Oğuznameleri* sadece filoloji, edebiyat ya da halkbilim uzmanlarının değil kültüre ilgi duyan herkesin kolay ulaşacağı ve merakını tatmin edebileceği bir yayım olmalıdır. Bu noktada Hakan Arslanbenzer’in yorumu düşündürücüdür: “yaygın adıyla Dede Korkut Kitabı’nın kültürümüz, dilimiz, edebiyatımız açısından taşıdığı köken değeri üzerinde çok durulmuş olmasına rağmen,

bize kalırsa bu kitabın Türkiye’de okunduğu şüphelidir” (21).

Dede Korkut Oğuznameleri ve *Notlar* cildinin Yapı Kredi Yayınları gibi Türkiye’nin en gözde ve popüler yayınevlerinden birinden çıkmış olması bile konunun meraklısına ve genel okura ulaşmasında, daha çok tanınıp yaygınlaşmasında bir avantajdır aslında. Bu özelliğiyle bile yayınlar, bir taraftan bilimsellikten ödün vermezken diğer taraftan sadece bir alanın uzman çalışması olma özelliğini aşmışlardır. Arslanbenzer de bu çalışmanın kendisi üzerindeki etkisini şöyle açıklar: “Edebiyat ortamı için Dede Korkut az çok dogmatik bir konudur, üniversitelerin Türk edebiyatı bölümlerinin meselesi gibi görülür. Semih Tezcan’ın bizi bu dogmatik uykudan uyandırdığını söylersem, sanıyorum fazla abartmış olmam; en azından benim üzerimde böyle bir etkisi oldu Tezcan’ın iki ciltlik çalışmasının” (21).

Dede Korkut Oğuznameleri’nde Tezcan ve Boeschoten’in vurguladıkları en önemli noktalardan biri Dresden yazmasının dilinin Azerbaycan Türkçesi değil, Doğu Anadolu ağız özellikleri karışmış Eski Anadolu Türkçesi olduğudur (3). Bu görüşleri doğrultusunda da metinleri Eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uygun bir biçimde okumuşlardır. Doğrudan bu yayım üzerine yazılan ya da bu yayına gönderme yapan hiçbir yazı, makale ya da kitapta bu görüşü onaylamayan bir yorumla karşılaşılmamıştır. Yazarlar özellikle Semih Tezcan’ın bu konudaki uzmanlığı ve birikiminden dolayı Dresden yazmasının diline ilişkin yaptığı açıklamalara kuşku duymadan güveniyor görünmektedirler –kendisi her ne kadar sorgulanmaya açıktır, dese de. Eser Gürson, “Dede Korkut Oğuznameleri Dolayında” başlıklı yazısında Tezcan’ın bu konuya hâkimiyetini şu cümlelerle anlatır: “Semih Tezcan Azeri lehçesi üzerine dona-

nımlı bir kişidir. Ehliman Ahundov'un *Azerbaycan Halk Yayım Örnekleri*'ni Türkçe çevriyazısına aktarmış ve kitap üzerinde sözlük çalışması yapmıştır. İran'da yaşayan Halaçlar arasında kalmış, Halaçça üzerine önemli incelemeler yayınlamıştır. Bu nedenle Dede Korkut Kitabı'nın dili ve Azeri lehçesiyle ilişkisi konusunda konuşup tartışabilecek kişilerin başında gelir." (202). Michele Bernardini de Tezcan ve Boeschoten'in Dresden yazmasının dilinin Azeri Türkçesi olarak düşünülmesindeki çeşitli anakronizmlerin altını çizdiklerine değindikten sonra (290) bir edebî yapıtın politik 'deneysel' amaçlar için de kullanıldığı'nın vurgulanması gerektiğini, Dresden ve Vatikan yazmalarındaki Dede Korkut versiyonunun –bilim adamları tarafından sıkça göz ardı edilse de– sözlü geleneğin dönüşümü olarak görülebileceğini belirtir. Bernardini'ye göre Tezcan ve Boeschoten'in Dresden yazması için Doğu Anadolu dili belirlemesini yapması, doğu modellerinin yeni bir gerçeklikte ele alınması için bir başlangıç noktasıdır (295).

Kaynakçada listesi verilen yayınlarda yazarlar, kitabın genel olarak dilinin ve açıklama yöntemlerinin bilim çevresinin sınırlarını aştığını ve genel okur kesimlerine ulaşmayı hedefleyen bir anlayışla düzenlendiğini düşünseler de birçok yazıdaki ortak beklenti Dede Korkut Kitabı'nın günümüz Türkçesine aktarılması yönündedir. Aslında Dede Korkut Kitabı'nın günümüz Türkçesine aktarılmış yayınları vardır, buna rağmen haklı nedenlerle yeniden aktarılmasının zorunluluğuna değinilir. Eser Gürson'un "Dede Korkut Üzerine" başlıklı yazısında da belirttiği gibi Tezcan ve Boeschoten'in yayınıyla birlikte daha önce okunamamış, yanlış okunmuş, doğru anlamlandırılmamış yüzlerce sözcük ya da deyim ve onarılmamış satırlar büyük ölçüde gerçek anlamlarını bulmuştur. Böylece

Dede Korkut Kitabı'nın sözcük kadrosu yeni bir anlam içeriği kazanmıştır (8). Dede Korkut Oğuznamelerini günümüz Türkçesinden okumak isteyen okurların bu yeni anlam içeriğiyle karşılaşması en doğal haklarıdır. Türk edebiyatının "başyapıtları" arasında kabul ettiğimiz ve her Türk gencinin/insanının okumasını ümit ettiğimiz bu metinler eğer bu son okumayla birlikte pek çok düzlemde anlam değişikliğine uğradıysa bu değişimin ilgililerinin tartışma zemininde kalmamalıdır. Bu bilimsel çalışmanın belki de pratik anlamdaki en önemli sonucu genel okuru daha doğru anlamlar içeren bir metinle karşılaştırması olacaktır. Bu kaygıyı dile getiren yazarların ortak görüşü böyle bir yayını en iyi yapacak kişinin –eğer yaparsa– Semih Tezcan olduğudur.

Birçok yazar, Semih Tezcan'ın *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar* çalışmasını ayrıca ele alma ihtiyacı duymuşlardır. Robert Dankoff, Tezcan ve Boeschoten'in yayınlarında yüzlerce metinsel problem üzerinde düşünüp bunları çözdüklerini; ancak bu yeni yayının kapsamını ve önemini anlayabilmek için Semih Tezcan'ın kılavuz niteliğindeki *Notlar* cildine bakılması gerektiğini vurgular (24). Eser Gürson'a göre bu iki yayının başarısında büyük pay, kitabı sözcük sözcük yeni baştan okumada gösterdiği olağanüstü çaba ve beceriyle Tezcan'ındır ("Dede Korkut Kitabı", 204). Yusuf Çotuksöken de yazısında, bu ikinci kitapta Tezcan'ın, tek başına bütün bu farklılıkların ve değişikliklerin birer birer hesabını vermeye çalışmasına dikkat çeker (85). Araştırmacıların, Tezcan'ın *Notlar* çalışmasını ayrıcalıklı ve başarılı bulmalarının temel sebeplerinden biri değişik okuyuşlar, metin onarımları ve yorum önerilerine ilişkin açıklamalarda, Dankoff'un deyimiyle bu heybetli Türkologun disiplinlerarası bir birikimden

faidalanmasıdır, diğeri ise yakıştırmaya kapalı olan bilimsel tutumudur. Tezcan, burada dilbilimsel bir çalışmaya sadece Eski Türk dilleri ve Halaçadaki uzmanlığını değil, Azerbaycan Türkleri ve Türkmenler hakkındaki esaslı bilgisini, Türk atasözlerine ilişkin benzersiz birikimini ve diğer eski Anadolu metinleri üzerindeki yakın okumalarını da aktarıyor (Dankoff, 24). Bütün bu dilbilimsel, folklorik ve metinsel araçları bir araya getirip yeni okumalar için çok sayıda düzeltme ve öneri sunuyor. Daha önceki önerileri de göz önünde bulunduruyor ve onları adil ve saygılı bir değerlendirmeden geçirip kendi önerisini uygun bir alçakgönüllülükle ileri sürüyor. Kendisi bizim alanımızda sıklıkla rastladığımız polemik uçlarda olmayan bir dilbilim uzmanı (25).

Türkiye Türkçesini çok iyi bilen ve titiz bir Orta Asya araştırmacısı olan Sigrid Kleinmichel, Semih Tezcan'ın çekimci hatalarını –daha önceki yayın ve incelemelerde görülmeyen bir şekilde– son derece titizlikle ve ayrıntılı bir biçimde çözümlediği üzerinde duruyor. Tezcan'ın “Danışmendname”, “Hürşidname”, “Süheyl ü Nevbahar”, “İşkname”, “Hüsrev ü Şirin” gibi eski Osmanlıca pek çok eserden ve Tarama Sözlüğünden paraleller göstererek düzeltme yapmasını çok erdemli bir tutum olarak niteliyor (301). Yazara göre Tezcan, bütün düzeltmeleri yaparken ve öneriler getirirken, son derece esaslı bir filoloji çalışması sergilemiştir. Tezcan, sadece dil problemlerini değil aynı zamanda sosyo-kültürel tarihle ilgili problemleri de ele almıştır (303). Hasan Özdemir'e göre ise bu çalışmanın en önemli unsurlarından birisi Semih Tezcan'ın konuşulan dil ile yazı dili arasındaki farkı ortaya koyuşu ve Oğuznamelerin sözlü iletişim ortamından yazılı iletişim ortamına geçişlerine dair dikkatidir (282). Eser Gürson, *Notlar*'da okuma, anlamlandırma ve

onarım ölçөгindeki lokalize çalışmaların sayısının 800 dolayında olduğunu, bir ömür hasredilmiş bu çalışmada bir başka deyimle iğneyle kuyu kazıldığını söyler (“Dede Korkut Üzerine”, 7). Gürson'un da belirttiği gibi oldukça uzun bir hazırlık dönemi, üstün bilgi ve emek olmadan bu girift sorunlar çözülemez ve bu çalışma ortaya koyulamazdı. Bütün bu çabanın sonunda Tezcan'ın şu sözleri çalışmanın bilimsel niyetten hiç şaşmadığının sağlamasını yapmaktadır: “Bütün dikkatimize karşın gözümüzden kaçan şeyler kalmış olabilir. Bunları da bizden sonra çalışacak olanlar, yetişen genç bilim adamları düzelterektir. Boeschoten ve ben katkı sağlayacak her eleştiri için müteşekkiri olacağız. Bilimde ‘artık falanca konuda filanca son sözü söylemiştir’ gibi bir saçmalık hiçbir zaman söz konusu olamaz. Yarın bir başkası, benim açıkladığım bir şeyin yanlışlığını gösterebilirse, bir hizmet yapmış olur.” (“Konusunda Yapılmış..., 6)

Notlar üzerine yazılan yazılarda yeni okumalara ya da okuma önerilerine ilişkin iki eğilim göze çarpmaktadır. Birincisi, şimdiye kadar yanlış okunmuş ve yorumlanmış sözcüklerin bu yayınlarda birlikte doğru şekillerine ulaşılmasının önemine yapılan vurgu, ikincisi ise bazı okuma önerilerini kimi zaman desteklemek için kimi zaman da bu önerilerin şüpheli/yanlış olduğunu göstermek için getirilen yeni açıklamalar ve önerilerdir. Örneğin Hayati Develi, *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*'ın Dede Korkut araştırmalarına önemli bir atılım sağladığını belirtirken özellikle şu örnekleri verir: “Meselâ *Kan Turalı* adıyla ilgili açıklama, bugüne kadar *kazavat* olarak okunan kelimenin *karavat* (<harâbât) olarak düzelterilip “genelev” anlamına geldiğinin tespiti, *boga* “boğa” / *buga* “geyik” ayrımları, *kara koç* > *kazaguç* vs. pek çok önemli katkıdan birkaçıdır” (88-89). Bununla birlikte Hayati De-

veli eleştirilebilecek noktalar arasında ünlü belirlemelerinde değişik önseslerin kullanılmasına, bazı yerlerde gerekmediği halde tamir yoluna gidilmesine değinir. Develi, ayrıca 81b/9: “Çünkü menüm elümden gögercin gibi kuş oldu, uçdı” sözündeki *çünki* kelimesinin “zayıf, fersiz, nuru kaybolmuş göz” anlamındaki *çöng*e olarak okunmasını; 82a/3: “Baya mırladı, şimdi hırlamaya başladı,” cümlesinde metindeki yazılıştaki *mim* harfinin çok açık olmamasından dolayı bu kelimeyi *yırlardı* (*yırla-* “şrki, türkü söylemek) şeklinde okumayı (93); 121a/3: “kulagi dilük olsa Begil Sevincidir.”de ise bağlama göre “muştuluk” bir durum olmadığı için “sevinç” kelimesi yerine “göndermek, bırakmak, salıvermek” anlamına gelen *sav-* fiilinden *savinç* olarak okunmasını önerir (94).

Metrol Tulum ise Hayati Develi'nin getirdiği önerilerin, metin bağlamı göz önünde bulundurulmadan, kelimeler ve çeşitli gramer birlikleri arasındaki anlam ilişkileri üzerinde yeterince düşünülmeden öne sürüldüğünü ve kabul edilmesinin güç olduğunu belirtir (518). *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar* yayımlandıktan sonra alana yönelen dikkatle bu tez ve antitezlerin ileri sürülüp yeniden ve canlı bir tartışma zemininin oluşması bile yayının etkili ve faydalı olduğunu görmek için yeterlidir. Mertol Tulum'un yayının ardından yaptığı çalışmalara tekrar dönecek olursak onun yazılarında dikkat çeken özellik ya Semih Tezcan'ın okumalarına yeni belgelerle destek sağlayacak açıklamalar getirmiş olması ya da Tezcan'ın şüphe notu düşüğü bazı açıklamalara alternatif yorumlar getirmesidir. Örneğin Tulum, ikinci yazısında *güy-* ve *bak-* fiillerinin nasıl anlamlandırılması gerektiği üzerine çeşitli kaynaklardan yararlanarak ve anlam belirleme yöntemleri öne sürerek sayfalarca süren oldukça detaylı bir açıklama yapar, son kertede

Tezcan'ın birkaç satırda yaptığı açıklamayla da örtüşür bu araştırması. Ancak yazar, Tezcan'ın *sop* kelimesine ilişkin açıklamasını kabul etmez, bu kelimenin *soy* yerine yanlış yazılmış olabileceğini ileri sürerken aynı zamanda doğru kelimelerin *sob* ve *tob* olması gerektiğini belirtir ve *tob* sözcüğüne ilişkin görüşlerini sunar. Mertol Tulum, özellikle birinci yazısında sözcüklere ilişkin yapılan anlamlandırmalarda, kelime gruplarının zıtlık ilişkisine de dikkat edilmesi gerektiğine, bunun anlamlandırmayı kolaylaştıracağına ve daha kesinleştirceğine değinir ve bu düşüncesini bir kaç örnek üzerinde uygular (534-535).

Tezcan'ın okumalarına yeni öneriler getiren bir başka isim Yusuf Çotuksöken'dir. Yazar, “Ben bu gün konur ata [mahmuz] kakaram” (s.119) cümlesinde “mahmuz” yerine “ökçe” sözünü eklemenin daha tutarlı olabileceği önerisini getirir ve “Yaltacuk menüm ölüm haberin iletmiş” (s.172) cümlesinde herhangi bir yazım yanlışı olmadığını belirtir. “Boynu uzun <bedevi> geyigi<n> alub ykdun” (s.215) cümlesinde “bedevi”yi “bilevi” olarak okuyup anlamlandırmanın mümkün olup olmayacağını, “yanundagi gök puladını mana vergil” (s.228) örneğinde düşüm olduğunun ileri sürülüp sürülemediğini sorgular. “Bunaldı, sürçdi, meni yere çaldı” (s.332) söyleyişinde “bunaldı” sözü “büküldi” şeklinde okunabilir mi diye sorgular ve ayağı büküldü/bükülüp sürçtü biçiminde bir ikileme olarak değerlendirmeyi önerir. Son olarak, “Ag tozlı yayı gedede(?) oylan”da (s.355) “gede”yi “gere” biçiminde okumayı önerir (85-86).

Vügar Sultanov, okumalara ilişkin yorumlarında öncelikle *di* “haydi” kelimesini O.Ş. Gökyay ve M. Ergin'in sadece Drs. 140a.4'te geçtiğini göstermesine; fakat yeni yayının bu kelimenin geçtiği yeni bir yeri tespit etmesine dikkat çeker: Drs. 46b.12-13: “Kırk güne değin

sıra var, di geyünüz (“Haydi giyin!). Bununla beraber Sultanov, *di* kelimesinin metnin bir başka yerinde de geçtiğini ancak Tezcan ve Boeschoten’in bu kelimeyi *de-* fiili ile karıştırdıklarını düşünmektedir (117). Yazar, Drs. 44b.7: “Dede eydür: “Verelüm dedi, görelüm ne istersin” sözünün “Verelüm di de görelüm ne istersin?” şeklinde olması gerektiğini hem yazım hem de gramer açısından açıklayarak önerir (118). Sultanov, özellikle Ergin ve Gökyay’ın Drs. 141b.13’te *şakak* okuduğu *şakk* kelimesinin “yarık” olduğunun mükemmel bir araştırmayla açıklanmasını takdir eder (118) ve önceki yayınlardakiyle aynı okunan ancak farklı anlamlandırılan Drs. 5B.12-13’teki *gözler* kelimesinin gözle- fiilinin geniş zamanı olarak değil *göz* kelimesinin çoğulu olarak okunmasına dikkat çeker (119). Bu arada *yalta* “tembel” sözcüğüyle açıklanan *Yaltacuk*’un *yaltak* kelimesinin küçültme eki almış şekli olarak anlamlandırılmasını önerir (119). Drs.108a.3’te “Yegenek babasıyla görüşti, andan begler görüşti” cümlesinde *begler* kelimesinden sonra [ile] sözcüğünün eklenmesini cümlenin anlamını bağlama göre yanlış yönde değiştirdiği için yersiz bulur (120). Sultanov’un dikkat çektiği bir başka konu ise yazarların daha önce yapılmış yayınları saygıyla anarken H. Araslı’ya gönderme yapılmamasıdır. Araslı yayınlarında çok sayıda kelimenin okunuşunun Ergin ve Gökyay’ınkilerden farklı olduğunu belirten yazar, bazılarının da Tezcan ve Boeschoten’in okumalarıyla eşleştiğini belirtir (122). Son olarak, Drs.141a.1’deki bu yayında da *firaun* *şişler* olarak okunan parçayı Araslı’nın *kızgun şişler* olarak onardığına ve bunun daha mantıklı ve metne uygun bir onarma olduğuna değinir (123). Azerbaycanlı bir bilim adamı olan Vügar Sultanov’un, Gazimağusa’da çıkan, Doğu Akdeniz Üniversitesi yayınlarından *Zarf* dergisinde *Dede Korkut Oğuznameleri* ve

Notlar üzerine böyle ayrıntılı bir yazı yayınlamış olmasına rağmen doğrudan doğruya Azerbaycan’da bu kitaplar üzerine yazılmış hiçbir yayının olmaması dikkat çekicidir.

Kitabın tanıtım/eleştiri yazılarında, Tezcan’ın açıklamaları ve belgeleriyle yeni anlamlar kazanan sözcüklerin metnin doğru anlaşılmasındaki önemine değinilir. Örneğin, Bernardini, Tezcan’ın *Kanturalı* sözcüğünün okunuşuna ve anlamına getirdiği yorumla özellikle dikkat çeker ve bu örneğin metnin yorumlanmasının ne kadar güç ve tarihsel yeniden yapılandırmada dilbilimsel işaretlerin ne kadar önemli olduğunu gösterdiğini belirtir (294). Sigrid Kleinmichel, yeni bulunmuş ve açıklanmış olan *yigit yenil*’in nasıl ortaya çıkarıldığını anlatır ve önemi üzerinde durur, ayrıca Semih Tezcan’ın metindeki Ermenice kelimeleri ortaya çıkarmasına dikkat çeker ve bunu alışılmamış bir durum olarak gördüğünü belirtir (302). Adnan Binyazar, “soy soylama”nın Tezcan’la birlikte yepyeni bir yorum kazandığına, rakip, hasım anlamına gelen “karım” sözcüğünü “kırım” (savaş) anlamından Tezcan’ın kurtardığına, “dölek” sözcüğünün yeni açıklamasına, “yarlu kara dağlar”da yeni öneriyle birlikte dağlardaki uçurumların kastedildiğine değinir (188). Hasan Özdemir ise “Bre-Mere” ünlemiyle ilgili notu ve belgeleriyle bu yayını Dresden ve Vatikan nüshalarının yazıldıkları alanı belirlemesi konusunda oldukça önemli bulduğunu belirtir (280).

Metnin yeniden okunma yöntemine ilişkin yazarların değindikleri bir başka nokta ise mısralaştırma ve vezin tamiriyle ilgilidir. Örneğin, Hakan Arslanbenzer birkaç mısra üzerinden, Dede Korkut Kitabı’nda sesleniş özelliğinin okumada öncelikli mesele olduğuna değindikten sonra Tezcan ve Boeschoten’in asıl yazmada düz satır halindeki birçok yeri ritmin belirginleşmesini gözeterek

mısralaştırmasının son derece yerinde olduğunu söyler (21). Sigrig Kleinmichel de bazı yerlerde hece vezninin bozuk olmasını ve Semih Tezcan'ın gerekli noktalarda bunu dikkatli bir şekilde tamir etmesini önemli bulur (303). Bununla birlikte Eser Gürson, metindeki atasözlerini/kalıp sözleri tamamlamak, hece ölçüsüne bağlı olarak eklemeler yapmak gibi müdahaleleri riskli bulmaktadır. Gürson, bu noktada ölçü, uyak, tekrar, ikileme, kalıpsöz, aliterasyon gibi yapı taşları üzerine oturtulan klasik destanın tüm niteliklerini destansı Dede Korkut Kitabı'nda bulmanın olanağı olmadığına dikkat çeker, dolayısıyla Gürson'a göre metni sözlü gelenekteki olgunluk ve tamlığıyla ele geçirmek üzere ileriye ya da geriye doğru çekme çabası tartışılmalıdır. ("Dede Korkut Oğuznameleri...", 204).

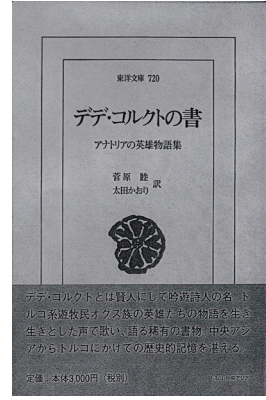
Robert Dankoff, bu çalışmadan söz ederken yukarıdaki tartışmaları ve metne yönelecek olan farklı dikkatleri öngörmüş olmalı ki, yazısında "Bu okuma önerilerinin tamamı tabii ki, kabul edilmeyecek" şeklinde bir yargıda bulunur ama Dankoff cümlesini şöyle tamamlar: "ancak tahmin ediyorum ki önümüzdeki beş yüzyıl içinde bunların çoğu hâlâ dikkate alınmaya devam edecek, tıpkı Rönesans bilginlerinin Homer için yaptıkları düzeltme önerilerinin bugün klasik dilbilimciler tarafından hâlâ tartışılıyor olması gibi (24). Tezcan ve Boeschoten gibi iki seçkin bilim adamının da bütün bu önerileri değerlendirecekleri ve onayladıkları düzeltmelerden dolayı alanın diğer araştırmacılarına bilim adına müteşekkirci olacakları kuşkusuzdur.

Semih Tezcan'ın *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar* yayınının Dede Korkut çalışmaları dışında da çok önemli bir özelliği vardır ve araştırmacılar bu konuyu gözden kaçırmamıştır. Adnan Binyazar, Tezcan'ın çalışmasının Dede Korkut Kitabı'nı daha iyi ve daha doğ-

ru anlamının anahtarı olduğu kadar, başvuru kaynaklar, yapılan göndermeler ve gerçekleştirilen çözümler bakımından "Türkçenin Etimolojik Sözlüğü"ne katkılar içerdiğini vurgulamıştır (187). Eser Gürson her iki yazısında da Tezcan'ın *Notlar*'ının kökenbilim çalışmaları için verimli bir kaynak olma niteliği taşıdığına dikkat çekmiştir. Sigrig Kleinmichel ise *Notlar*'ın Tarama Sözlüğünü tamamlayıcı boyutu göz önüne alınca Osmanist olmayan Türkologlar için de her zaman ilginç ve her seferinde yeni malzemenin bulunabileceği son derece değerli yardımcı bir kaynak olduğunu belirtmektedir (303).

Dede Korkut Oğuznameleri ve Notlar cildinin hem Dede Korkut çalışmalarında hem de Hayati Develi'nin de belirttiği gibi Türkiye Türkçesine ait tarihi bir metnin anlaşılmasında ve filolojik olarak hazırlanmasında hangi kaynakların, nasıl kullanılabileceğini göstermesiyle çok daha geniş bir alanı kapsayan çalışmalarda her zaman yol gösterici olacağı kesindir. Bu yayınlardan sonra yapılan kitap ya da makale yayınları doğal olarak bu çalışmalara gönderme yapmaktadır. Mehmet Aydın'ın "Düvlek Kelimesi Üzerine Bir Not" başlıklı çalışması (*İlmî Araştırmalar* 12 (2001): 57-61), Galip Güner'in "Dede Korkut Oğuznamelerinde 'Köri-Közi-Göri' Sorunu" başlıklı bildirisi (Bilkent Üniversitesi Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri, 2006: 146-154), Osman Fikri Sertkaya'nın "Dede Korkut'ta Geçen *Tarıklığı Boşalmak* İbaresine Üzerine" başlıklı bildirisi (Ege Üniversitesi 1. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, 2006), R. Ashlan Aksoy Sheridan'ın "Sözlü Formül Kuramı Işığında Dede Korkut Kitabına Bakış" başlıklı makalesi (*Milli Folklor* 79, s. 21-33), Seda Uyanık'ın "Dede Korkut Anlatmalarında Metinlerarası Söylem" başlıklı makalesi (*Milli Folklor* 83, s. 30-41.) bu satırların yazarının dikkatini

çeken bazı çalışmalardır. Bu çalışmalar, *Dede Korkut Oğuznameleri*'ndeki metinleri kullanmaktan ziyade *Notlar*'daki açıklamalardan faydalanmış ya da bu açıklamaları tartışmaya açmışlardır. *Notlar* cildi, burada adı anılan/anılmayan yayınlanmasından bugüne kadar yapılmış ve bundan sonra yapılacak ister dil, ister edebiyat, ister halkbilimi odaklı olsun tüm Dede Korkut çalışmaları için vazgeçilmez bir kaynak niteliğindedir. Çalışmanın bütün bu önemine rağmen ne yazık ki, *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*'ın baskısı tükenmiştir, yani artık genç araştırmacılar –eğer ulaşabilirlerse– bu kitaba sadece kütüphaneler aracılığıyla ulaşabilmekte ve kendi kütüphanelerinin rafına bu çalışmayı ekleyememektedir. Bu konudaki sıkıntıyı bir özel görüşmemizde Semih Tezcan'a iletmiştim, kendisi *Notlar* üzerinde çalıştığımı, düzeltilmiş ve genişletilmiş baskısının yakında yayınlanacağını belirtti. Bu haber gösteriyor ki, Tezcan, açık fikirliliği ve mükemmeliyetçiliği elden bırakmamaya ve Gürson'un da deyimiyile bir ömür hasredilmiş bu çalışmasını ömrünün geri kalanında da sürdürmeye kararlı.

Bunların yanında, *Dede Korkut Oğuznameleri*'nin üç ayrı dile yapılan çevirilere kaynaklık ettiğini de belirtmek gerekir. Bunlardan ilki Hendrik

Boeschoten'in Hollandaca çevirisidir: *Het boek van Dede Korkoet* (Bulaaq, Hollanda, 2005). Yine Hendrik Boeschoten, *Dede Korkut Oğuznameleri*'nin üçüncü baskısından metni Almancaya çevirmiştir: *Das Buch des Dede Korkut* (Reclam, Almanya, 2008). Üçüncüsü ise Semih Tezcan ve Hendrik Boeschoten'in yeni okuyuş ve yorumlarından yararlanarak Mutsumi Sugahara ve Oota Kaori tarafından yapılmış Japonca çeviridir: *Dede Korukuto-no sho. Anatoria-no eiyuu monogatarishuu* (Heibonsha, Tokyo, 2003).

Dede Korkut Oğuznameleri ve *Notlar* cildi, yayın tarihlerinden bugüne, yaklaşık on yıl içerisinde daha önce de belirtildiği gibi yirmiden fazla kitap tanıtım/eleştiri yazısına, birçok bildiri ve makaleye ve bunun yanında Türk kültürünün tanınması açısından çok önemsenen şimdilik üç yabancı dilde çeviri kitabına kaynaklık etmiştir. Mustafa Şerif Onaran'ın da belirttiği gibi “en yetkili merkezler Dede Korkut Oğuznamelerinin edebiyat başyapıtı olduğunda birleşiyorlar. Babil için Gılgames, Yunan için İlyada ile Odise nasıl önemli destanlarsa Türkler için Dede Korkut Oğuznameleri öyle önemlidir” (20). Dede Korkut Oğuznameleri tarih, dilbilim, edebiyat, halkbilim, güzel sanatlar gibi “kültür” şemsiyesi altında toplanabilecek bütün alanlar için özen gösterilmesi gereken önemli bir

yapıttır, ne var ki yapıtın önemini vurgulamakta bu kadar ortak görüş bildirilen bu çalışma alanında Dankoff'un da belirttiği gibi daha yapılacak çok iş vardır. Dilciler bu konuda epey aşama kaydetmiştir, her şeyden önce bugün metnin doğru okunmasına yönelik Kilisli Mualim Rifat Bilge, Orhan Şaik Gökyay, Muharrem Ergin, Hendrik Boeschoten ve Semih Tezcan'ın emekleriyle birleşmiş ciddi bir çalışma geleneğinden söz etmek mümkündür. Folklor ve edebiyat açısından metinleri çözümlemek için tabii ki, bu çalışmalar, doğru anlamlandırma ve doğru değerlendirmeler yapmak için çok önemlidir. Ancak Dede Korkut üzerine yapılmış halkbilim ve edebiyat çalışmalarının sayısı ne kadar yüksek olursa olsun, bu çalışmaların yöntemi ve derinliği göz önünde tutulacak olursa, alan, hâlâ bakirdir. Dolayısıyla Semih Tezcan'ın çok yerinde bir şekilde belirttiği gibi "Dede Korkut Kitabı'nın önemini coşkuyla değil, dikkatle, serinkanlılıkla değerlendirmeliyiz" ki, diğer disiplinlerde de on yıllar, yüz yıllar, üzerine söz eklenecek bir Dede Korkut çalışmaları geleneği oluşabilsin.

NOTLAR

1 Bu yazının yazarı yirmi üç tanıtım/eleştiri yazısına ulaşabilmiştir, yayınlanmış ve ulaşılamamış başka yazılar olabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Mustafa. "Bir Anıt Eser". *Cumhuriyet Kitap* 589 (31 Mayıs 2001): 5.
- Arslanbenzer, Hakan. "Önemli Bir Kültür Olayı: Semih Tezcan'ın Eleştirel Kitabı Dedem Korkud Yayını veya Şairler Dede Korkut'u Niye Okumalıdır?". *Atlılar* 9 (Haziran- Ağustos 2001): 21.
- Arslanbenzer, Hakan. "Semih Tezcan'la 1960 Kuşağı ve Kitabı Dedem Korkud Üzerine". (Semih Tezcan'la Söyleşi). *Atlılar* 9 (Haziran- Ağustos 2001): 22-25.
- Bernardini, Michele. "About the Kitab-i Dede Qorqut as an Historical Source". *Eurasian Studies* I. 2 (December 2002): 289-296.
- Binyazar, Adnan. "Dede Korkut Kitabı". *Kitaplık* 48 (Eylül-Ekim 2001): 185-188.
- Binyazar, Adnan. "Konusunda Yapılmış En Önemli Yayın: Dede Korkut Oğuznameleri". (Semih

Tezcan'la Söyleşi). *Cumhuriyet Kitap* 589 (31 Mayıs 2001): 1, 4-6.

Canpolat, Müge. "Dede Korkut Oğuznameleri'ni Yeniden Okumak". *Kanat* 7 (Güz 2001):6.

Çotuksöken, Yusuf. "Bir Türk Klasığı: Dede Korkut Oğuznameleri". *E* 30 (Eylül 2001): 84- 86.

Dankoff, Robert. "Review of *Dede Korkut Oğuznameleri* and *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*". *American Association of Teachers of Turkic Languages* 27-28. (Spring 2001-Fall 2001): 24-25.

Develi, Hayati. "Dede Korkut Oğuznameleri: Tezcan ve Boeschoten Yayını Üzerine Notlar". *İlmi Araştırmalar* 12 (2001): 83-94.

Gürson, Eser. "Dede Korkut Üzerine". *Cumhuriyet Kitap* 589 (31 Mayıs 2001): 6-9.

_____. "Dede Korkut Oğuznameleri Dolayında". *Kitaplık* 49 (Eylül-Ekim 2001): 199-207.

Kargı-Ölmez, Zuhâl. "Sözden Yazıya". *Cumhuriyet Kitap* 589 (31 Mayıs 2001):8-9.

Kirchner, Mark. "Review of Semih Tezcan & Hendrik Boeschoten (Hgg.) *Dede Korkut Oğuznameleri*. Semih Tezcan: *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*". *Turkic Languages* 6 (2002) 2, 300-304.

Kleinmichel, Sigrid. "Semih Tezcan-Hendrick Boeschoten: *Dede Korkut Oğuznameleri*, Semih Tezcan: *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*". *Orientalistische Literaturzeitung* 97. (2002): 297-304.

Sugahara, Mutsumi. "Semih Tezcan, Hendrick Boeschoten, *Dede Korkut Oğuznameleri*". *The World Of Islam* 61 (Association for Islamic Studies in Japan) (September 2003): 102- 112.

Onaran, Mustafa Şerif. "Dede Korkut Oğuznameleri". *Gazete Ankara* (8-14 Mart 2002): 20.

Özdemir, Hasan. "Semih Tezcan-Hendrick Boeschoten: *Dede Korkut Oğuznameleri*". *Türkoloji Dergisi* 14 (2001): 271-277.

_____. "Semih Tezcan: *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*". *Türkoloji Dergisi* 14 (2001): 279-284.

Sultanov, Vügar. "Semih Tezcan-Hendrick Boeschoten: *Dede Korkut Oğuznameleri*, Semih Tezcan: *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*". *Zarf* 2. (2001): 114-125.

Tezcan, Semih. "Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar'dan". *Atlılar* 9 (Haziran- Ağustos 2001): 26-27.

Tulum, Mertol. "*Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar'a* Notlarla Katkılar-I". *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 30 (2003): 517-538.

_____. "*Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar'a* Notlarla Katkılar-II". *Kaf Dağının Ötesine Varmak: Günay Kut Armağanı IV, Journal of Turkish Studies* 28/II (2004): 199-220.